

بررسی مولفه های اعزام دانشجویان به خارج در کشورهای منتخب به منظور ارائه چارچوب ادراکی مناسب در آموزش عالی ایران

دکتر رشید ذوالفقاری زعفرانی*

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی مولفه های فلسفه و اهداف، سیاست ها، ضوابط، معیارهای انتخاب محل تحصیل، راهکارهای تامین منابع مالی، انواع اعزام دانشجویان به خارج به منظور ارائه چارچوب ادراکی مناسب در آموزش عالی کشور است. برای این منظور ابتدا با توجه به پیشینه تحقیق و مبانی نظری، مولفه های اولیه شناسایی شد، این مولفه ها در یک ساختار منظم قرار گرفت. روش تحقیق این پژوهش از نوع توصیفی (اسنادی و پیمایشی) است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه اعضای هیات علمی با رتبه حد اقل استادیار در دانشگاه های کشور و تعداد آنها ۱۳۶۴۹ نفر است. همچنین، شامل کلیه اسناد و مدارک مربوط به اعزام دانشجویان به خارج است. از این جامعه با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای تعداد ۳۸۶ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه پژوهشگر ساخته بود که روایی آن از طریق اخذ نظریات از متخصصان و پایایی آن با اجرای مقدماتی ۳۰ پرسشنامه، محاسبه و ضریب آلفای آن ۰/۹۲ به دست آمده است. داده های به دست آمده ضمن توصیف، با توجه به هر یک از سوالات پژوهش، با استفاده از روش های آماری آزمون t تک گروهی و آزمون همبستگی پیرسون تجزیه و تحلیل شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، چارچوب ادراکی برای اعزام دانشجویان به خارج از کشور پیشنهاد گردید، که مولفه های آن شامل فلسفه و اهداف اعزام دانشجویان به خارج با ضریب ۰/۸۶، سیاست های اعزام دانشجویان به خارج با ضریب ۰/۸۸، ضوابط اعزام دانشجویان به خارج با ضریب ۰/۹۲، معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل با ضریب ۰/۸۰، راهکارهای تامین منابع مالی اعزام با ضریب ۰/۸۵، انواع و اشکال اعزام با ضریب ۰/۹۰ تناسب چارچوب ادراکی پیشنهادی اعزام دانشجویان به خارج را تبیین می کند.

کلید واژه ها: اعزام دانشجویان به خارج، مولفه های اعزام دانشجویان و چارچوب ادراکی

مقدمه

اعزام دانشجویان به خارج می تواند تاثیر عمیق و گسترده ای نه تنها بر نظام آموزش عالی بلکه بر سرمایه انسانی و تحولات علمی و اقتصادی کشور وارد سازد. مراودات علمی و تبادل

---

* عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

دانش، ریشه در تاریخ و فرهنگ ایرانیان دارد؛ شاه عباس دوم اولین کسی بود که به علت علاقه شدید به نقاشی اروپایی، افرادی را برای فراگیری این هنر به رم فرستاد (حاضری، ۱۳۷۲، ص ۲۸). عباس میرزا، ولیعهد، برای آموزش علوم و فنون به معنی خاص آن در سال ۱۱۹۰ هجری شمسی، به توصیه قائم مقام فراهانی افرادی را به اروپا اعزام کرده اند.

پس از ایجاد مدرسه دارالفنون در زمان میرزا تقی خان امیر کبیر، در سال ۱۲۳۰ هجری شمسی اعزام به خارج وارد مرحله جدیدی شد. پس از آن روند اعزام به مدت ۵۰ سال یعنی تا سال ۱۲۹۰ هجری شمسی متوقف شد. (صدیق، ۱۳۵۴، ص ۳۵۶).

یکی از نتایج پیروزی مشروطه، آغاز مجدد اعزام دانشجویان به خارج بود؛ به طوری که در اردیبهشت سال ۱۲۹۰ ه.ش، برای اولین بار، قانونی در مورد اعزام دانشجویان به خارج، از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. در این قانون برای اولین بار ضوابطی برای این امر معین شد و آزمونی براساس این ضوابط برای انتخاب افراد برگزار گردید. در سال ۱۳۰۷ هجری شمسی قانون مخصوص اعزام دانشجویان به خارج وضع شد. در سال ۱۳۱۳ به حسب پیشنهاد وزارت فرهنگ، شاگردان اول و دوم دانشکده های دانشگاه تهران و سایر مدارس عالی، برای اعزام به خارج در نظر گرفته شد و این روند با تغییراتی در جزئیات آن، تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه یافت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، مسأله اعزام دانشجویان به خارج، با وقفه چند ساله ای مواجه شد. تا این که در میانه دهه ۶۰ مجدداً با هدف تأمین نیروی علمی دانشگاه ها، برقراری ارتباط علمی با دانشگاه های برتر جهان و آموزش نیروی انسانی در مقاطع تحصیلات تکمیلی، اعزام دانشجویان به خارج از کشور، در دستور کار نهادهای سیاستگذار و اجرایی قرار گرفت (فراستخواه، ۱۳۷۹).

جدول ۱. خلاصه ای از سیر تحولات، سیاست ها و قوانین اعزام دانشجویان به خارج از کشور در ایران

سال شمسی	شرح مختصر مربوط به اعزام دانشجویان به خارج
۱۰۵۲	شاه عباس دوم اولین کسی بود که به علت علاقه شدید به نقاشی اروپایی، افرادی را برای فراگیری این هنر به رم فرستاد. از میان افراد اعزامی یکی به نام محمد زمان فرزند حاجی یوسف در کتاب های اروپایی نام برده شده است.
۱۱۹۰	عباس میرزا، ولیعهد به توصیه قائم مقام فراهانی دو نفر به نام های محمد کاظم و حاج بابا افشار را برای فراگرفتن نقاشی و طب به انگلستان اعزام کرد.
۱۱۹۴	عباس میرزا پنج نفر را به نام های میرزا صالح شیرازی، میرزا سیدجعفر، میرزا محمد جعفر، میرزا رضا و استاد محمدعلی برای فراگرفتن ریاضی، مهندسی، اسلحه سازی و کلید سازی به همراه کلنل داری به انگلستان فرستاد.
۱۱۹۶	عباس میرزا یک نفر به نام جعفرقلی بیگ افشار را برای کسب فن معدن به روسیه فرستاد.
۱۱۹۸	عباس میرزا یک نفر به نام عباس میرزا شیرازی را برای کسب فن گل سازی به روسیه فرستاد.
۱۲۰۲	عباس میرزا یک نفر را برای صنعت چاپ به روسیه فرستاد.
۱۲۰۴	عباس میرزا شخصی به نام بهرام خان را برای تحصیل طب به اروپا فرستاد.
۱۲۰۴ تا ۱۲۲۴	حدود بیست سال وقفه در امر اعزام به وجود آمد.
۱۲۲۴	از زمان محمدشاه چرخشی در انتخاب محل تحصیل پدید آمد و روند عمده اعزام متوجه پاریس شد. محمدشاه پنج نفر را برای تحصیل توپخانه، مهندسی، نساجی، طب و معدن به پاریس فرستاد.
۱۲۲۵	ابوالحسن نقاش باشی برای نقاشی به رم اعزام شد.
۱۲۲۶	یک نفر برای تحصیل طب به لندن و یک نفر برای کسب فن بلورسازی و قندسازی به روسیه اعزام گردید.
۱۲۲۸	امیرکبیر پنج نفر را برای یادگیری فنون مختلف به روسیه و دو نفر را نیز برای صنعت نساجی به استانبول فرستاد.
۱۲۳۰	پس از تأسیس دارالفنون اعزام به خارج وارد مرحله جدیدی شد و دیگر اعزام شوندگان مثل گذشته ملزم به گذراندن دوره های اولیه تحصیل در خارج نبودند؛ بلکه برای اولین بار کسانی اعزام شدند که تا حدودی دوره متوسطه را در ایران گذرانده باشند.
۱۲۳۴	سه نفر برای تحصیل طب به همراهی فرخ خان امین الملک کاشانی به فرانسه رفتند.
۱۲۳۷	چهل و دو نفر که اغلب از دانش آموختگان دارالفنون بودند، به فرانسه اعزام شدند.
۱۲۳۸	چهل و دو نفر برای فراگرفتن فن تلگراف به فرانسه و سی نفر نیز به تغلیس اعزام شدند.
۱۲۳۹ تا ۱۲۸۹	در روند اعزام یک وقفه پنجاه ساله ایجاد شد. برای توقف اعزام دودلیل عمده وجود داشت: یکی تغییر افکار، عقاید و رسوم دانش آموختگان خارج و دیگری این که دستگاه استبداد قاجار از افکار جدید و آزادی خواهی فرنگ برگشتگان احساس خطر می کرد. در این دوران فقط تعدادی از فرزندان مأمورین سیاسی و متمولان، با هزینه شخصی در اروپا تحصیل می کردند.

۱۲۹۰	پیروزی مشروطه و آغاز مجدد اعزام دانشجویان به خارج بود. برای اولین بار قانونی در باب اعزام دانشجویان به خارج از تصویب مجلس شورای ملی گذشت که بر اساس آن وزارت معارف موظف شد در این سال ۳۰ نفر را برای تحصیل به اروپا اعزام کند، برای اولین بار ضوابط و شرایطی برای اعزام معین و آزمونی برای انتخاب افراد برگزار شد.
۱۲۹۵	اعزام به هزینه دولت به خارج متوقف شد، دولت ایران محصلان ایرانی را به کشور فراخواند و تنها کسانی که به هزینه شخصی اعزام شده بودند، باقی ماندند. فقط تعداد دانشجویان ایرانی با هزینه شخصی در مدرسه و دانشگاه آمریکایی لبنان بیش از ۲۰۰ نفر بوده است.
۱۳۰۱	با روی کار آمدن رضاخان که هنوز به طور رسمی به حکومت نرسیده بود، از نظر کمی تحولات عظیمی در اعزام دانشجویان حاصل شد. او حدود ۶۰ نفر را برای فراگیری فنون نظامی به فرانسه اعزام کرد.
۱۳۰۷	به موجب قانون مصوب مجلس، در این سال یکصد نفر به اروپا اعزام شدند و به موجب همین قانون تا شش سال هر سال حدود یکصد نفر دانشجویان برای فراگرفتن فنون مختلف از میان دانش آموزان دبیرستان ها از طریق آزمون به هزینه دولت به اروپا اعزام می شدند.
۱۳۱۰	در این سال علاوه بر اعزام یکصد نفر از طرف وزارت معارف، حدود یکصد نفر دیگر نیز از طرف سایر مؤسسات دولتی (راه آهن، پست و ارتش) به خارج اعزام شدند. در این سال تسهیلات لازم برای اعزام دانشجویان با هزینه شخصی فراهم شد و جمع دانشجویان غیردولتی که در خارج تحصیل می کردند، ۱۱۶۵ نفر بوده است.
۱۳۱۳	از این سال اعزام دانشجویان دولتی منحصر به دانش آموزان ممتاز دانشکده های داخلی گردید. این روند تا حدود پیروزی انقلاب اسلامی با تغییری در جزئیات امر ادامه داشت. البته هر یک از مؤسسات دولتی جدا از روند عمومی اعزام وزارت علوم، با بودجه دولت در اعزام دانشجویان به خارج اقدام می کردند. ولی سیاست عمومی دولت متکی به ایجاد تسهیلات برای تأمین هزینه تحصیلی به صورت شخصی بود.
۱۳۲۶	در این سال ها روند اعزام با هزینه شخصی شدت گرفت و در مقصد اعزام نیز کشورهای انگلستان، آلمان و آمریکا به تدریج جایگزین فرانسه شدند.
۱۳۳۳	به موجب قانون، تسهیلات ویژه ای برای اعزام دانشجویان با هزینه شخصی به وجود آمد.
۱۳۳۶	به موجب قانون مصوب مجلس، در این سال اعزام دانشجویان به خارج به طور رسمی به بعد از اخذ دیپلم در داخل کشور موقوف گردید.
۱۳۳۸	تحصیل در خارج با هزینه شخصی آن چنان افزایش یافت که از حدود شانزده هزار دانشجوی ایرانی در خارج بیش از پانزده هزار نفر با هزینه شخصی تحصیل می کردند.
۱۳۳۹	اصلاحیه قانونی که در آن مقرر گردید به غیر از دانشجویان رتبه اول دانشگاه ها که با هزینه دولت اعزام می شدند، برای کسانی که متقاضی تحصیل با هزینه شخصی در خارج هستند، چهار شرط در نظر گرفته شد: داشتن پایان دوره متوسطه، پذیرش از دانشگاه های خارج، قبولی در امتحان زبان خارجه، تعهد پرداخت مخارج تحصیل از طرف اولیای دانشجویان.
۱۳۴۲	در این سال ها آمریکا بیشترین سهم را در جذب دانشجویان ایرانی به عهده گرفت.
۱۳۴۶	در این سال برای اولین بار اعلام شد که ۹۶ نفر دانشجوی ایرانی در اسرائیل مشغول تحصیل هستند.

۱۳۵۰	بعضی از کشورهای جهان سوم مانند هند، فیلیپین و ترکیه، تعدادی از دانشجویان برخاسته از طبقات محروم ایران را به خود جذب کرده اند. البته بکارگیری سیاست درهای باز، در تحصیلات خارج از کشور به وسیله رژیم گذشته موجب گسترش کمی تعداد دانشجویان ایرانی در خارج شد.
۱۳۵۹	با وقوع جنگ تحمیلی تعداد دانشجویانی که برای تحصیل به خارج از کشور رفته بودند و متقاضی ارز تحصیلی بوده اند، به حدود یکصد و بیست هزار نفر می رسید.
۱۳۶۰	اولین بخشنامه ضوابط ارز تحصیلی در جمهوری اسلامی صادر شد.
۱۳۶۱	اولین امتحان اعزام دانشجویان به خارج در جمهوری اسلامی در تیرماه این سال برگزار گردید. به موجب مصوبه هیأت دولت، وزارت فرهنگ مجاز به اعطای بورس تحصیلی خارج از کشور به پانصد نفر دیپلمه گردید.
۱۳۶۲	به موجب مصوبه هیأت دولت، وزارتخانه های امور خارجه و ارشاد اسلامی، هر یک مجاز به اعطای پنجاه بورس تحصیلی به خارج از کشور گردیدند.
۱۳۶۴	اولین قانون مربوط به اعزام دانشجویان به خارج در جمهوری اسلامی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.
۱۳۶۸	آیین نامه های اعطای بورس تحصیلی و اعزام دانشجویان به خارج از کشور ۶۸/۱۲/۱۲ به تصویب وزارتخانه وقت رسیده است که در آن اولویت اعطای بورس و اعزام با هزینه شخصی با دارندگان مدرک کارشناسی ارشد برای تحصیل در دوره دکتری است.
۱۳۷۰	به منظور ارتقای سطح دانش و مهارت مربیان دانشگاه ها آیین نامه ای جهت تحصیل آنان در داخل و خارج از کشور تصویب شد.
۱۳۷۳	به موجب تصویب آیین نامه بورس ترددی در تاریخ ۷۳/۶/۱۸ دانشجویان می توانند با ضوابط و شرایط خاص به خارج از کشور اعزام شوند، ولی بیش از سه چهارم (۳/۴) مدت دوره تحصیلی خود را در داخل کشور تحت نظر یک استاد راهنمای داخلی می گذارند و پس از دانش آموختگی مدرک خود را از دانشگاه خارج دریافت می دارند.
۱۳۷۳	به موجب آیین نامه اعزام دانشجویان به خارج از کشور با هزینه شخصی در ۷۳/۹/۱۵ تسهیلات لازم برای ادامه تحصیل استعداد های جوان کشور در خارج با استفاده از امکانات شخصی فراهم شده است.
۱۳۷۴	آیین نامه نحوه استفاده از امتیازات تحصیلی و تشویقی دانشجویان بورس خارج از کشور در ۷۴/۱۲/۱۹ به منظور تعیین ضوابط استفاده از امتیازات دانشگاه های خارج از کشور و همچنین مشخص کردن مواردی که به عنوان تشویق به دانشجویان بورسیه تعلق می گیرد، تهیه شده است.
۱۳۷۵	آیین نامه تشکیل کمیته مطالعه و برنامه ریزی آزمون های تحصیلات تکمیلی و اعزام به خارج در ۷۵/۶/۲۰ تصویب شد.
۱۳۷۸	آیین نامه بورس ترددی در ۷۸/۶/۸ تصویب که به موجب آن داوطلبان واجد شرایط می توانند با توجه به شرایط در آیین نامه به صورت ترددی در یک دانشگاه مورد تأیید وزارت در خارج در دوره دکتری تحصیل نمایند، به طوری که حداقل یک دوم مدت دوره تحصیل خود را در داخل و پس از دانش آموختگی مدرک خود را از دانشگاه خارج دریافت دارند.
۱۳۷۹	آیین نامه نحوه برگزاری دوره های مشترک در ۷۹/۵/۲۲ به منظور ارتقای سطح علمی و بهبود کیفیت دوره های دکتری داخلی و نیز تقویت ارتباطات علمی بین المللی تصویب شد.

۱۳۸۱	آیین نامه ارائه تسهیلات غیرارزی به متقاضیان تحصیل در خارج از کشور به هزینه شخصی تنظیم شد که برای مقاطع تحصیلی بالاتر از کارشناسی است.
۱۳۸۲	آیین نامه استفاده از فرصت کوتاه مدت تحقیقاتی برای اعزام دانشجویان دکتری داخلی به دوره های تخصصی خارج از کشور در ۸۲/۵/۲۰ به منظور حمایت از دوره های تحصیلی دکتری داخل و گسترش روابط علمی و فرهنگی با سایر کشورها و استفاده از تجربیات و امکانات علمی مؤسسات آموزش عالی خارج تهیه و تصویب شده است.
۱۳۸۳	دستورالعمل نحوه انتقال دانشجویان ایرانی شاغل به تحصیل در خارج از کشور به دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی داخل در تاریخ ۸۳/۷/۱ تنظیم شد.
۱۳۸۴	دستورالعمل پرداخت هزینه های ارزی و ریالی دانشجویان بورسیه شاغل به تحصیل در خارج از کشور در تاریخ ۸۴/۱/۱ تهیه و تنظیم شده است.

منبع: استخراج از بخشنامه ها و گزارش های اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج تا تاریخ ۱۳۸۵

در سال ۲۰۰۴ در جهان، حدود ۲/۷ میلیون دانشجوی در خارج از کشورشان ثبت نام کردند. مطالعات پیش بینی شده حاکی از آن است که تعداد دانشجویان بین المللی در سال ۲۰۲۰ به ۵/۸ میلیون نفر خواهد رسید. همین پیش بینی اعلام می کند، تعداد دانشجویانی که در سال ۲۰۲۵ در خارج از کشور خود تحصیل می کنند، به بیش از ۶/۲ میلیون نفر افزایش می یابد. و پیش بینی می شود ۷۰٪ از تقاضای جهانی برای تحصیلات خارج، از قاره آسیا خواهد بود (فلیکس مارینگ و دیگران، ۲۰۰۷).

آمریکا با پذیرش حدود ۲۲٪ (۵۶۷/۷۶۶ نفر) از کل دانشجویان خارجی از سراسر دنیا، بزرگ ترین کشور میزبان دانشجویان جهانی است. انگلستان بعد از آمریکا، در بازار آموزش عالی جهانی با داشتن ۲۱۳۰۰۰ دانشجوی جهانی در ردیف دوم قرار دارد. سپس کشورهای آلمان، فرانسه و استرالیا هر کدام با داشتن حدود ۱۰۰/۰۰۰ دانشجوی جهانی در مراتب بعدی هستند. در مقابل، عمده ترین استفاده کنندگان از خدمات تحصیلات عالی، آسیایی هستند (سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، ۲۰۰۴).

گام بتا^۱ (۱۹۹۶) در تئوری ساختاری خود در مورد انتخاب محل تحصیل بیان کرده است که اجبار از طرف موسسه و فرهنگ نقش دارند. انتخاب محل تحصیل افراد بیشتر تحت تاثیر موارد اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی قرار می گیرد (گام بتا، ۱۹۹۶).

بکر^۲ (۱۹۷۵) در نظریه تئوری اقتصادی خود در مورد انتخاب دانشگاه محل تحصیل بیان می کند که دانشجویان تصمیمات خود را بر اساس محاسبات دقیق و غیر دقیق خود در ارتباط تنگاتنگ با تحصیلشان می گیرند. این مورد در مقاطع بالاتر تحصیلی، بیشتر از مقاطع پایین کاربرد دارد. ایراد این تئوری این است که سود حاصل از تحصیل اغلب غیر ملموس است و تعیین میزان سود آن دشوار است. هادکینسون^۳ (۱۹۹۶) در تئوری شخصیتی، تاثیر و اهمیت شخصیت را روی انتخاب محل تحصیل قابل توجه می داند (هادکینسون و دیگران، ۱۹۹۶).

در مورد گرایش اکثریت دانشجویان اعزامی به رشته های مهندسی می توان گفت، اصولاً اکثریت دانشجویان ایرانی تمایل به رشته های پزشکی و مهندسی دارند. زیرا قابلیت جذب این قبیل رشته ها در بازار کار بالا است و دانش آموختگان آنها نه تنها در ایران بلکه در همه جای دنیا می توانند به سهولت شغل مورد نظر خود را به دست آورند. بسیار دیده شده است که برخی از دانشجویان اعزامی پس از عزیمت به خارج، رشته تحصیلی خود را با توجه به نیازمندی های کشور محل تحصیل تغییر می دهند (دفتر مطالعات اموردانشجویی، ۱۳۵۲).

پژوهش هایی که تاکنون در مورد اعزام دانشجویان به خارج صورت گرفته اصولاً محدود است. دانشیار (۱۳۸۲) در پژوهشی تحت عنوان بررسی نگرش دانشجویان بورسیه دکتری داخلی که از دوره های تحقیقاتی شش ماهه اعزام به خارج استفاده نموده اند، به نتایجی شامل: استفاده از دستاوردهای علمی و تحقیقاتی و تئوری های جدید علمی در خارج از کشور، امکان ارائه و چاپ مقالات دانشجویان در مجلات علمی و تخصصی خارج از کشور، فراهم نمودن زمینه و شرایط رشد علمی دانشجویان، روش های بهینه تربیت نیروی انسانی، راهکاری جهت انتقال دانش فن آوری به داخل کشور، آشنایی با حداقل یک زبان خارجی، استفاده از منابع علمی و مجلات موجود در کتابخانه ها، دست یافته است.

1 - Gambetta
2 - Becker

3 - Hodkinson

سرمد (۱۳۷۰) در پایان نامه دوره دکتری تخصصی تحت عنوان اعزام محصل به خارج در دوره قاجار، به بررسی روند اعزام محصل به خارج از سال ۱۱۹۰ ه.ش تا انقراض سلسله قاجار پرداخته که به نتایج زیر دست یافته است:

محل تحصیل دوره ابتدایی ۱۲۳ نفر از جامعه آماری؛ ۵۱ نفر آن در تهران، ۳۰ نفر آن در خارج از کشور و ۴۲ نفر آن در سایر شهرهای ایران است. محل تحصیل دوره متوسطه ۱۸۹ نفر از جامعه آماری؛ ۶۰ نفر آن در تهران، ۵۳ نفر آن در فرانسه و ۷۶ نفر آن در سایر شهرهای ایران است. محل تحصیل دوره عالی ۲۳۴ نفر از جامعه آماری؛ ۱۰۶ نفر آن در فرانسه، ۲۷ نفر آن در تهران و بقیه در سایر شهرهای ایران و کشورهای خارجی است. از نظر رشته تحصیلی رشته های علوم انسانی از آغاز بیشترین جاذبه را داشته و سپس نظامی گری، طب، حرفه و فن، معلمی و مهندسی قرار داشته اند. هزینه تحصیلی ۲۳۲ نفر از جامعه آماری؛ ۶۱ نفر آن به هزینه دولت و بقیه با هزینه بخش خصوصی بوده است. اعزام محصل به خارج جنبه اشرافی داشته است.

موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (۱۳۶۷) پژوهشی به عنوان بررسی مقایسه ای تعداد دانش آموختگان ایرانی از دانشگاه های داخل و خارج از کشور و چگونگی جذب آنها انجام داده است. در این طرح به بررسی تاریخچه اعزام دانشجویان به خارج پرداخته شده است. همچنین به آمار دانشجویان و دانش آموختگان ایرانی از بدو اعزام به خارج و تغییرات کمی دانش آموختگان در سال های قبل و بعد از انقلاب و در نهایت به بررسی چگونگی جذب دانش آموختگان ایرانی در داخل کشور پرداخته شده است.

موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی وزارت علوم و آموزش عالی (۱۳۵۳) تحقیقی با عنوان بررسی آماری دانشجویان داخل و خارج از کشور در سال های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۲ ه.ش و پیش بینی آن برای ۱۳۵۳ تا ۱۳۷۲ ه.ش انجام داده است که اطلاعات آماری نسبتاً جامعی را در مورد دانشجویان اعزام شده در این مقطع به دست می دهد. در آن مسایل خاصی نظیر میزان بازگشت دانش آموختگان خارج از کشور و متغیرهای موثر در آن مورد بررسی قرار داده است. موسسه تحقیقات و مطالعات اجتماعی دانشگاه تهران (۱۳۴۶) پژوهشی انجام داده است. این پژوهش دارای مقدمه ای تاریخی با تکیه بر پایگاه اجتماعی دانشجویان،

رشته های تحصیلی، مدارج تحصیلی و مشاغل بعدی دانش آموختگان خارج از کشور تنظیم شده که از نظر روش، پژوهشی جامعه شناختی است، ولی بعد زمان آن محدود است و در نهایت به پایان سال ۱۳۵۲ ه.ش ختم می شود؛ بررسی آماری آن از نظر روش، کاملاً ممتاز و بعد آماری و کاربردی آن برجسته است، ولی داده های ارائه شده در آن، تنها مربوط به سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۲ ه.ش است.

سنتر (۱۹۷۸) مطالعه وسیع در زمینه راهبردهای نوین در ارتقای صلاحیت های علمی - حرفه ای اعضای هیات علمی در آمریکا انجام داده است. در این تحقیق سنتر کلیه ۲۶۰۰ دانشگاه و مراکز آموزش عالی آمریکا را در آن زمان از نظر نوع برنامه ها و راهبردهای ارتقای ارائه شده در آنها مورد بررسی قرار داد. سنتر انواع برنامه های مربوط به راهبردهای توسعه اعضای هیات علمی را به چهار دسته تقسیم کرد:

اول راهبردهایی که مستلزم مشارکت و فعالیت همه جانبه اعضای هیات علمی باشد.

دوم راهبردهایی که بر روش های تدریس تاکید می کنند.

سوم راهبردهایی که مربوط به روش های رایج و سنتی است.

چهارم راهبردهایی که مبتنی بر ارزشیابی و تحلیل است (سنتر، ۱۹۷۸).

گامز^۱ و همکاران (۲۰۰۳) تحقیقاتی که بر روی الگوها و انگیزه های مهاجرت دانشجویان به کشورهای غربی انجام داده اند، نشان می دهد که تصمیمات دانشجویان یکی در اثر عوامل اجباری و فشارها انجام می شود که شامل فشارهای اقتصادی یا سیاسی است و نقش مهمی را در انتخاب دانشجویان بازی می کند. از طرف دیگر، عوامل جذاب شامل شهرت موسسه و شاخص کیفیت بین المللی، کیفیت آموزش و عوامل محیطی و بومی نقش بسزایی را در انتخاب یک موسسه برای دانشجویان دارد (دیویس، ۲۰۰۵). راندی و سوزان^۲ (۲۰۰۵) در مطالعه ای نقش نگرش های بین فرهنگی در انتظارات از تحصیل در خارج را بر روی دانشجویان کالج آمریکا ارزیابی کردند. از بین ۲۸۲ دانشجویی که پرسش نامه تکمیل کردند ۱۴۶ زن و ۱۲۰ مرد بودند. شرکت کنندگان شامل ۷۱ درصد اروپایی آمریکایی، ۱۱ درصد آمریکای لاتین، ۷ درصد آسیایی، ۷ درصد چند نژادی و ۴ درصد سایر نژادها بودند. این

1- Gomez

2- Randi and susan

بررسی نقش نگرش های بین فرهنگی در انتظارات از تحصیل در خارج را ارزیابی کرده است. همراه با این فرضیه، انتظارات مورد نظر در گزارش قومی و ارتباط بین فرهنگی نشان می دهد که آنها انگیزه کمی برای کسب تجربه از فرهنگ دیگر دارند و بیشتر احساس اضطراب در مورد تعامل بین فرهنگی دارند. دانشجویانی که مطالعه زبان را مفید می دانستند، بیشتر از تحصیل در خارج لذت می برند. شرکت کنندگان زن و مرد در نگرش های بین فرهنگی مرتبط با انتظارات مثبت از تحصیل در خارج تفاوت چندانی ندارد و امتیازات دانشجویان زن تمایل زبانی بیشتری را همراه با مرکزیت گرایی قومی، رابطه بین فرهنگی و تعصب کمتر نسبت به مردان را نشان داد.

فیشر^۱ (۲۰۰۴) در تحقیقی رابطه بین تحصیل در خارج و انتخاب محل تحصیل بررسی کرده است. از بین ۶۰۰ دانشجوی بین المللی مشغول به تحصیل در موسسات عالی ملبورن استرالیا تعداد ۲۱۹ دانشجو به عنوان نمونه به سؤالات پاسخ دادند که روش نمونه گیری آن تصادفی بوده است. سؤالات تحقیق عبارت بوده است:

کدام عامل ها تسریع کننده کار دانشجویان بین المللی مشغول به تحصیل در استرالیا می باشد؟ چگونه آنها با محل تحصیل و جذابیت های توریستی در طول دوره تحصیل خود آشنا می شوند؟

کدام جاذبه های توریستی و فعالیت ها جزء مهم ترین هستند؟

نتیجه آن معلوم گشت که مهم ترین و بهترین ارتباط واسطه ای در انتخاب محل تحصیل گفتارهای کلامی بوده است، بیشتر کار موثر دانشجویان بین المللی برای انتخاب محل تحصیل، انجام سفر در دوره های مختلف برای اهداف شخصی بوده است. معروف ترین جذابیت های توریستی ملبورن استرالیا، بازار ملکه ویکتوریا و راه بزرگ آبی بود که از مشهورترین جاذبه های کشور به شمار می رود. این مطالعه نشان داده است که صنعت توریسم مرتبط با کارهای تقبل شده توسط دانشجویان کشورهای دیگر، کمک مالی زیادی را برای اقتصاد ایالت ویکتوریا در بر داشته است. در صورتی که، بازدید اقوام و دوستان دانشجویان بین المللی به آنان اضافه شود، این رقم می تواند به دو برابر افزایش یابد (فیشر، ۲۰۰۴).

استیو^۱ و همکاران (۲۰۰۴) مطالعه ای را در زمینه نقش قواعد شخصیتی (تمایل دانشجویان استرالیایی) در مشارکت برنامه تحصیل در خارج انجام داده اند که داده های آن از طریق بررسی پرسش نامه ای که توسط دانشجویان سال های دوم و سوم و سال آخر رشته تجارت جهانی دانشگاه بزرگ استرالیا پاسخ داده بود، جمع آوری گردید. دانشجویان به صورت تصادفی از لیست های آموزشی برای پاسخ به پرسش نامه انتخاب می شدند که ۵۰٪ دانشجویان مذکور و ۵۰٪ آن مونث بودند نتیجه پژوهش متشکل از دو بخش بود: یکی پژوهش درباره شخصیت مربوط به تشریک مساعی دانشجویان (صداقت و تحمل ابهام) را مطرح کرده بود که مورد آزمایش قرار گرفت، بخش دیگر اطلاعاتی در زمینه آگاهی دانشجویان از منافع و مقررات برنامه تحصیل در خارج را بررسی می کند. تحقیقات نشان می دهد که دانشجویان استرالیایی خواه در برنامه تحصیل در خارج شرکت بکنند یا خیر، بستگی به سطح صداقت و تحمل ابهام آنان دارد. دانشجویانی که از صداقت و تحمل ابهام بالاتری برخوردارند، تمایل بیشتری برای شرکت در برنامه تحصیل به خارج از خود نشان می دهند. اما، دانشجویان کم تحمل و کم طاقت تمایل زیادی برای شرکت در برنامه تحصیل خارجی ندارند. نتایج کمی و کیفی حاکی از آن است که شخصیت دانشجو ممکن است عامل متغیر مهمی در تصمیمات دانشجویان برای تحصیل در خارج باشد. از جمله موانع بازدارنده شامل: هزینه بالای تحصیل در خارج و نبود نهاد فرهنگی برای آموزش مهارت های بین المللی می باشند (استیو با کالیس و همکاران، ۲۰۰۴).

اعزام دانشجو توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری همواره با مشکلات و موانع متعددی همراه بوده و بررسی در این مورد می تواند تبیین کننده نقاط قوت و ضعف باشد. بررسی های به عمل آمده نشان می دهد که روش های علمی و نگرش تحقیقاتی در مورد اعزام دانشجو به خارج وجود ندارد و از تجارب کشورهای موفق در اعزام دانشجو به خارج نیز استفاده نشده است. پژوهش حاضر برای پاسخگویی به پرسش های زیرانجام شده است:

اول- اهداف، سیاست ها، ضوابط و روند اعزام دانشجوی به خارج در قبل و بعد از انقلاب چگونه بوده است؟

دوم - مولفه های اعزام دانشجوی به خارج در کشورهای منتخب چگونه است؟

سوم- ارائه چارچوب ادراکی مناسب و درجه تناسب آن از نظر متخصصان چگونه است؟

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی است و از نظر روش، توصیفی (اسنادی و پیمایشی) است. در تحقیقات اسنادی براساس روش کتابخانه ای با مطالعه اسناد، مدارک و مرور ادبیات و در تحقیقات پیمایشی براساس روش میدانی با اجرای پرسشنامه محقق ساخته، داده های لازم جمع آوری شده است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری این پژوهش کلیه اعضای هیات علمی با رتبه حداقل استادیار در دانشگاه های کشور هستند که تعداد آنها ۱۳۶۴۹ نفر است. همچنین شامل کلیه اسناد و مدارک مربوط به اعزام دانشجوی به خارج از کشور است. برای انتخاب نمونه های این تحقیق از روش «نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای» استفاده شده است. برای این منظور ابتدا کشور به پنج منطقه شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکزی تقسیم شده، سپس از هر منطقه ۲ دانشگاه دولتی و ۲ دانشگاه غیردولتی به صورت تصادفی انتخاب شد. پس از انتخاب دانشگاه ها با مراجعه به جدول تعیین حجم نمونه «گرجسی و مورگان» مشخص شد که تعداد ۳۸۶ نفر نمونه معرف جامعه ۱۳۶۴۹ نفری است؛ سپس این تعداد به روش نمونه گیری تصادفی ساده از جامعه آماری انتخاب شد.

ابزار و روش گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه پژوهشگر ساخته اعتبارسنجی چارچوب ادراکی پیشنهادی بود که روایی آن از طریق اخذ نظریات از متخصصان و پایایی آن با اجرای مقدماتی پرسشنامه، محاسبه و ضریب آلفای آن ۰/۹۲ برآورد شد. روش گردآوری داده های این پژوهش به دو صورت کتابخانه ای و میدانی انجام گرفت. در روش کتابخانه ای ابتدا اسناد و مدارک مربوط به روند اعزام دانشجویان و بخشنامه های موجود، بررسی و با مصاحبه از مدیران و متخصصان و همچنین دانش آموختگان خارج، اطلاعات لازم استخراج شده است. در روش میدانی برای جمع آوری داده ها در هر یک از دانشگاه های نمونه با یک نفر به عنوان رابط هماهنگی شد تا سؤالات را بین نمونه های انتخاب شده توزیع و جمع آوری کند.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

تجزیه و تحلیل داده های این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در سطح توصیفی برای هر یک از متغیرهای مورد پژوهش، جدول توزیع فراوانی، نمودار، شاخص های مرکزی و پراکندگی محاسبه و ترسیم شده است. در سطح استنباطی داده های حاصل از اجرای پرسشنامه با توجه به هر یک از سؤالات پژوهش، از روش های آماری آزمون t تک گروهی و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

یافته ها

سوال اول: اهداف، سیاست ها و ملاک ها و روند اعزام دانشجویان به خارج در قبل و بعد از انقلاب اسلامی چگونه بوده است؟

اهداف اعزام دانشجویان به خارج در قبل از انقلاب بیشتر برای حفظ ارتباطات سیاسی و پاسخ به نیازهای انسانی دربار و سازمان های وابسته به دربار و تربیت نیروی انسانی متخصص و پیشرفت علوم نظامی بوده است. در حالی که اهداف اعزام دانشجویان به خارج در بعد از انقلاب

اسلامی تربیت نیروی انسانی متخصص و ارتقای سطح کیفی اعضای هیات علمی دانشگاه ها و کمک به تحقق اهداف برنامه های توسعه کشور بوده است.

در سیاست های اعزام دانشجویان به خارج در قبل از انقلاب اسلامی برخی افراد اعزامی دارای مدرک فوق دیپلم و دیپلم و حتی بدون مدرک متوسطه بوده و همچنین اکثر آنان از فرزندان عالی رتبه نظامی و افراد وابسته به دربار و مقصد اعزام آنان نیز کشورهای فرانسه و انگلیس و آمریکا بوده است. در حالی که در بعد از انقلاب اسلامی معمولاً برای دوره های فوق لیسانس و دکتری تخصصی از میان افراد مستعد و اعضای هیات علمی دانشگاه ها به کشورهای توسعه یافته اروپا و در حال توسعه آسیا اعزام می شدند. ضوابط اعزام دانشجویان به خارج در قبل و بعد از انقلاب اسلامی تفاوت چندانی نداشته و معمولاً داشتن تابعیت ایران، قبولی در امتحان اعزام، شاگرد اول و دوم بودن، نداشتن سوء پیشینه و داشتن توانایی جسمی متناسب با رشته ملاک اساسی بوده است؛ ولی در بعد از انقلاب اسلامی علاوه بر موارد فوق اعتقاد به نظام جمهوری اسلامی و متاهل بودن، به ملاک های اعزام اضافه شده است.

سوال دوم: مولفه های اعزام دانشجویان به خارج در کشورهای منتخب چگونه است؟

برای پاسخ به سوال دوم با مطالعه تطبیقی کشورهای منتخب و بررسی پیشینه و مبانی نظری آن، **مولفه های** اساسی اعزام دانشجویان به خارج شامل: افزایش خود آگاهی و کسب تجربیات جدید از جوامع مختلف، ایجاد تعامل بین المللی و کسب مهارت های زبانی در محیط واقعی، ایجاد چشم انداز مناسب شغلی در آینده، کشف راه های جدید برای حل مسایل، کسب مهارت های لازم برای رویارویی با چالش های اقتصادی جهان، کسب توانایی برای رقابت در جوامع دانش محور جهانی، بهسازی و توسعه نظام آموزشی و بهبود کیفیت منابع انسانی، اعتبار بخشی به تحصیلات عالی بین المللی، رشد و توسعه دانش ملی و بومی به کمک دانش کشورهای دیگر، عنصر کلیدی در بین المللی سازی است.

سوال سوم. چارچوب ادراکی مناسب و درجه تناسب آن از نظر متخصصان چگونه است؟ در پاسخ به سوال سوم تحقیق پژوهشگر پس از مطالعات تطبیقی و بررسی مبانی نظری، شش مولفه شامل اهداف، سیاست ها، ضوابط، معیار انتخاب کشور محل تحصیل، راهکارهای تامین منابع مالی و انواع اعزام دانشجویان به خارج از کشور را شناسایی نموده و با استفاده از روش دلفی به تعدادی از متخصصان ارائه شده و نظریات آنها درباره مولفه های اصلی و فرعی جمع آوری شد. این عمل چند بار تکرار شده با استخراج نتایج تحقیق در این زمینه، ترکیب جدیدی از مولفه ها و شاخص های آن به دست آمد. با توجه به شناسایی مولفه های اصلی و فرعی اعزام دانشجویان به خارج، مولفه های چارچوب ادراکی پیشنهادی ارائه شده است.

جدول ۲. شش مولفه اصلی و مولفه های فرعی چارچوب ادراکی پیشنهادی

۱- فلسفه و اهداف اعزام دانشجویان به خارج	توسعه و افزایش دانش ملی و بومی به کمک دانش سایر کشورها
	توسعه و بهسازی نظام آموزشی کشور
	انتقال دانش نوین جهانی به کشور
	اعتبار بخشی به تحصیلات عالی بین المللی
	تربیت نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز
	بین المللی سازی و ارتقای همکاری عقلانی در سطح بین المللی
	کسب فرصت و چشم انداز مناسب شغلی
۲- سیاست های اعزام دانشجویان به خارج	تشکیل کمیته مطالعه و برنامه ریزی در مورد اعزام دانشجویان به خارج
	اعزام دانش آموزان ممتاز دانشگاه ها
	اعزام دانشجویان در رشته ها و مقاطعی که امکانات آن در داخل فراهم نیست
	اولویت اعزام دانشجویان به کشورهای توسعه یافته
	اعزام افراد مستعد با عدم تمکن مالی با هزینه دولت
	اعزام دانشجویان با توجه به ضرورت های دیپلماتیک با برخی از کشورها
	اعزام دانشجویان برای کسب اطلاعات از توانمندی کشورهای مقصد جهت بهره وری در آینده

<p>داشتن توانایی جسمی با رشته و الزامات حرفه ای آن</p> <p>در نظر گرفتن محدودیت سنی برای اعزام</p> <p>مورد نیاز بودن رشته تحصیلی دانشجویی اعزامی</p> <p>ارزیابی مداوم پیشرفت تحصیلی دانشجویان اعزامی از طریق دفاتر سرپرستی</p> <p>اخذ تعهد و ضمانت مقتضی جهت بازگشت اعزام شدگان</p> <p>توجه به قوانین و مقررات مصوب کشور در اعزام دانشجوی به خارج</p> <p>توجه به شایستگی در انتخاب افراد اعزامی به خارج</p>	<p>۳- ضوابط اعزام دانشجوی به خارج</p>
<p>کیفیت بالای علمی و بین المللی دانشگاه های خارجی</p> <p>میزان هزینه تحصیلی در کشورهای مقصد</p> <p>عوامل محیطی اجتماعی و فرهنگی کشورهای مقصد</p> <p>سهولت در اخذ پذیرش در کشورهای مقصد</p> <p>امکان کار کردن در حین تحصیل مرتبط با رشته تحصیلی</p> <p>فشارهای سیاسی</p> <p>اجبار و الزام موسسه اعزام کننده</p>	<p>۴- معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل</p>
<p>اختصاص بودجه عمومی کشور</p> <p>کمک بنیادها و انجمن های خیریه</p> <p>هزینه شخصی و بکار گرفتن امکانات مالی مردم</p> <p>پرداخت وام های بلند مدت</p> <p>بورسیه وزارت خانه ها و دانشگاه ها</p> <p>بورسیه دانشگاه های خارجی</p> <p>بورسیه سازمان ها و شرکت های خصوصی</p>	<p>۵- راهکار تامین منابع مالی اعزام دانشجوی به خارج</p>
<p>اعزام دانشجوی به صورت تمام وقت</p> <p>اعزام دانشجوی به صورت تدریجی</p> <p>اعزام دانشجوی به صورت مجازی</p> <p>اعزام دانشجوی برای فرصت های مطالعاتی در خارج</p> <p>اعزام برای شرکت در سمینارها، کنفرانس های علمی خارج از کشور</p> <p>اعزام دانشجوی از طرف سازمان ها و شرکت ها خصوصی</p> <p>اعزام دانشجوی از طرف وزارت خانه ها و دانشگاه ها</p>	<p>۶- انواع و اشکال اعزام دانشجوی به خارج</p>

درجه تناسب چارچوب ادراکی پیشنهادی از نظر متخصصان

برای تعیین درجه تناسب هر یک از مولفه های چارچوب ادراکی پیشنهادی، از آزمون t تک گروهی و آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. پرسشنامه اعتبارسنجی چارچوب ادراکی دارای ۶ مولفه اصلی و ۴۲ سوال است. مقیاس اندازه گیری آن ۷ درجه ای است که در آن عدد ۱ نشانگر کمترین اهمیت و عدد ۷ نشانگر بیشترین اهمیت است و میانگین نظری واقعی آن نیز نمره ۴ است، ولی به جای آن با یک نمره بالاتر نمره ۵ به عنوان میانگین نظری برای مقایسه در نظر گرفته شد.

جدول ۳. خلاصه آزمون آماری t تک نمونه ای برای مقایسه میانگین ها میانگین نظری (۳۵) ، تعداد (۳۸۶) ، درجه آزادی (۳۸۵)

مؤلفه ها	میانگین محاسبه شده	انحراف استاندارد	مقدار t	سطح معنی داری	اختلاف میانگین
فلسفه و اهداف	۴۲/۶۰	۲/۳۲	۱۷/۸۷۹	۰/۰۰۰	۷/۶۰
سیاست ها	۴۳/۶۰	۲/۲۳	۲۱/۰۵۱	۰/۰۰۰	۸/۶۰
ضوابط	۴۴/۸۳	۱/۸۰	۲۹/۸۸۹	۰/۰۰۰	۹/۸۳
معیار محل تحصیل	۴۰/۲۰	۳/۰۶	۹/۲۸۶	۰/۰۰۰	۵/۲۰
راهکار تامین مالی	۴۰/۵۰	۲/۶۸	۱۱/۲۰۸	۰/۰۰۰	۵/۵۰
اشکال اعزام	۴۲/۸۰	۲/۱۳	۱۹/۹۶۴	۰/۰۰۰	۷/۸۰

به استناد جدول فوق، نظر به این که مقدار t محاسبه در مولفه فلسفه و اهداف و دیگر مولفه ها از مقدار t بحرانی جدول در سطح معنی داری ۰/۰۵ بزرگ تر می باشد؛ بنابراین، با اطمینان ۹۵٪ می توان قضاوت کرد که مولفه های یاد شده، تناسب چارچوب ادراکی پیشنهادی را تأیید می کنند.

توضیح این که مقادیر میانگین محاسبه شده در این مولفه ها که از میانگین نظری (۳۵) برای تمامی مولفه ها) بزرگ تر می باشد، دلیلی بر تأیید این ادعا است و مولفه های مطرح شده را می توان به عنوان معیاری برای چارچوب ادراکی اعزام دانشجو به خارج در نظر گرفت.

جدول ۴. خلاصه آزمون همبستگی محاسبه شده بین خرده مولفه ها و مولفه کلی اعزام دانشجویه خارج

(N=386)

مؤلفه ها	فلسفه	سیاست ها	ضوابط	معیار محل	راهکار	اشکال	مؤلفه	ضریب
	و		تحصیل	تامین	اعزام	کلی	تعیین	
	اهداف		مالی			اعزام		
فلسفه و اهداف	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۲	۰/۸۹	۰/۸۱	۰/۸۰	۰/۸۸	۰/۹۳	۰/۸۶
سطح معنی داری		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
سیاست ها	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۲	۰/۹۰	۰/۸۰	۰/۹۰	۰/۸۳	۰/۹۴	۰/۸۸
سطح معنی داری		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
ضوابط	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۹	۰/۹۰	۰/۷۹	۰/۸۹	۰/۸۹	۰/۹۶	۰/۹۲
سطح معنی داری		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
معیار محل	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۱	۰/۸۰	۰/۷۹	۱	۰/۸۵	۰/۸۹	۰/۸۰
تحصیل	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
راهکار	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۰	۰/۹۰	۰/۸۹	۰/۷۲	۱	۰/۹۲	۰/۸۵
تامین مالی	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
اشکال اعزام	ضریب همبستگی محاسبه شده	۰/۸۸	۰/۸۳	۰/۸۹	۰/۸۵	۱	۰/۹۵	۰/۹۰
سطح معنی داری		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	

* ضریب همبستگی محاسبه شده در سطح ۹۹٪ معنی دار می باشد.

با توجه به این که محقق در پی کشف رابطه بین خرده مولفه ها و مولفه کلی (ملاک اعزام دانشجو به خارج) است، جدول فوق با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون به این موضوع می پردازد. این جدول بیانگر آن است که بین مولفه ها با یکدیگر همبستگی بسیار خوب و بالا است که با توجه به خروجی آزمون می توان گفت نتایج در سطح ۹۹٪ معنی دار می باشد. توضیح این که برای محاسبه میزان تبیین هر کدام از مولفه ها، ضریب تعیین محاسبه شده در مولفه فلسفه و اهداف نشان می دهد که به میزان ۰/۸۶ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب

پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می شود. این میزان در سایر مولفه ها شامل: سیاست ها با ضریب ۰/۸۸، ضوابط با ضریب ۰/۹۲، معیار انتخاب محل تحصیل با ضریب ۰/۸۰، راهکارهای تامین منابع مالی با ضریب ۰/۸۵ و انواع اعزام با ضریب ۰/۹۰ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی را تبیین می کنند.

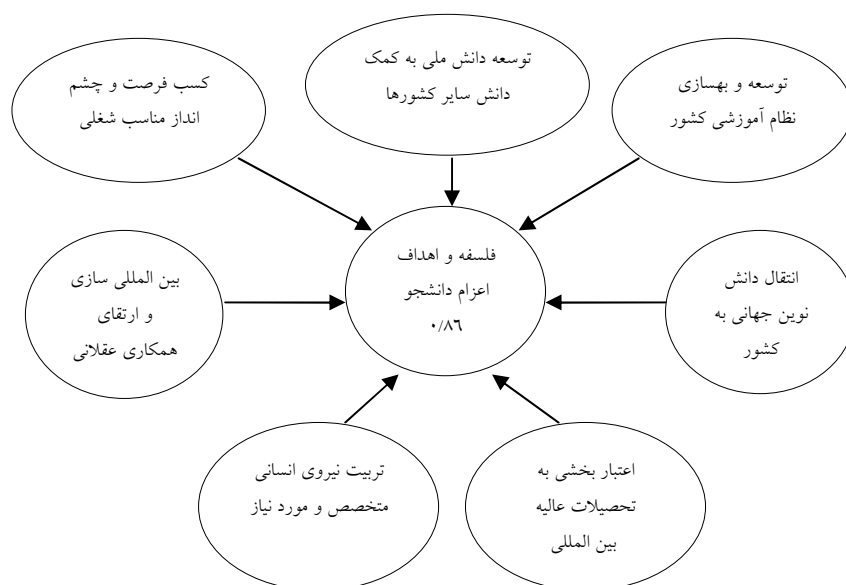
چارچوب ادراکی پیشنهادی

هدف اصلی تحقیق حاضر آن بود که بتوان بر اساس بررسی های نظری و تحقیقات میدانی، چارچوبی ادراکی ارائه کرد تا مولفه های اعزام دانشجویان به خارج از کشور شناسایی، توصیف و تبیین شود.

با توجه به نتایج حاصل از بررسی پیشینه تحقیق و مطالعه مبانی نظری و یافته های پژوهشی فصل چهارم، چارچوب ادراکی پیشنهادی اعزام دانشجویان به خارج از کشور ارائه شد، که دارای شش مولفه با عناوین اهداف، سیاست ها، ضوابط، معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل، راهکارهای تامین منابع مالی و انواع اعزام دانشجویان به خارج از کشور است. هر کدام از مولفه ها دارای شاخص های مختلفی در زیر مجموعه خود هستند.

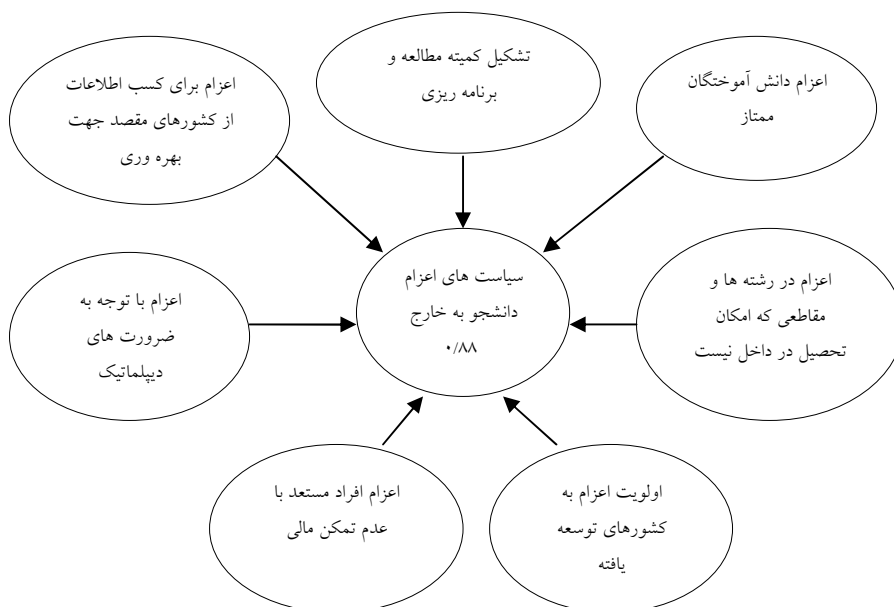
داده های جمع آوری شده از اجرای پرسشنامه برای تعیین درجه تناسب چارچوب ادراکی با استفاده از آزمون t تک متغیری و ضریب همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و میزان توافق نمونه های مورد بررسی بر روی تناسب هر یک از مولفه ها و شاخص های چارچوب ادراکی با شکل های جداگانه نشان داده شده است.

شکل ۱. متغیرهای مولفه اهداف اعزام دانشجویان به خارج در چارچوب ادراکی

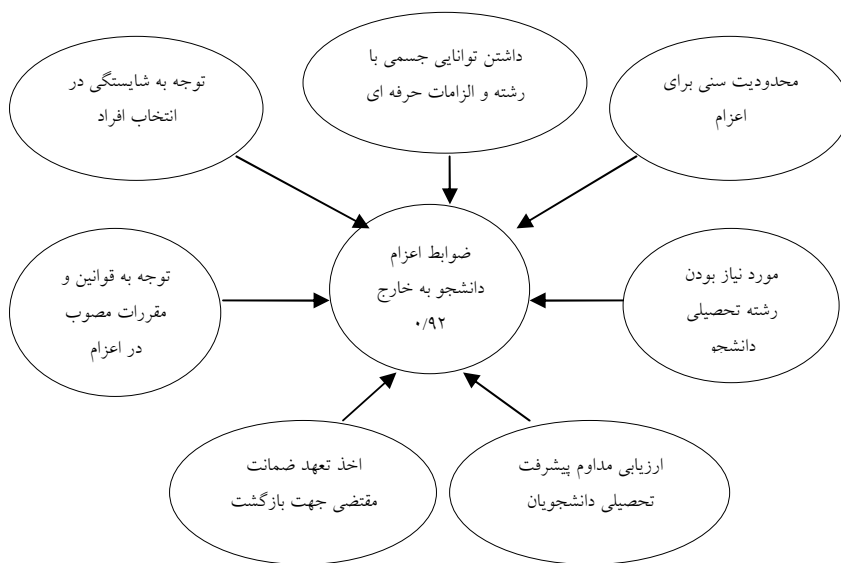
شکل فوق متغیرهای مولفه فلسفه و اهداف اعزام دانشجویان به خارج از کشور را نشان می‌دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۸۶ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می‌شود، می‌تواند به عنوان اهداف اساسی در برنامه ریزی اعزام دانشجویان به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

شکل ۲. متغیرهای مولفه سیاست های اعزام دانشجویان به خارج در چارچوب ادراکی

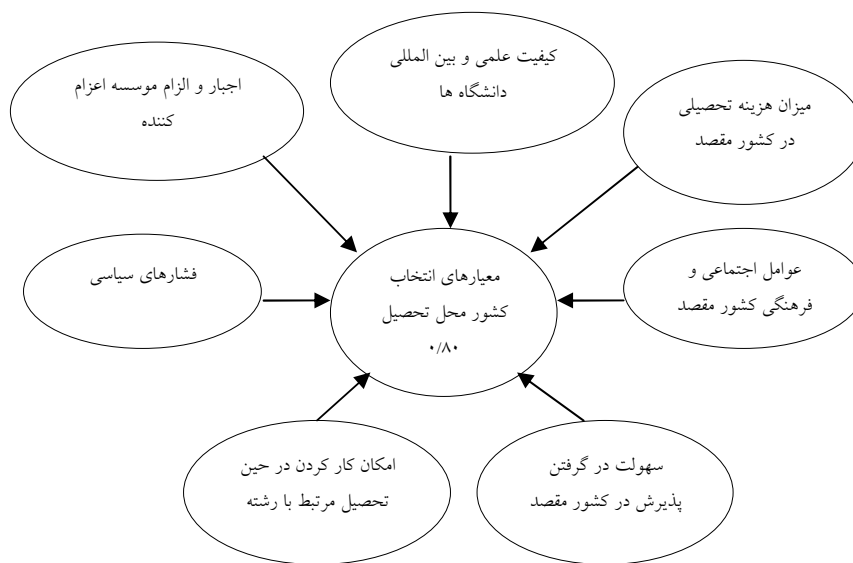
شکل فوق متغیرهای مولفه سیاست های اعزام دانشجویان به خارج از کشور را نشان می دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۸۸ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می شود، می تواند به عنوان سیاست های اساسی در برنامه ریزی اعزام دانشجویان به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

شکل ۳. متغیرهای مولفه ضوابط اعزام دانشجو به خارج در چارچوب ادراکی

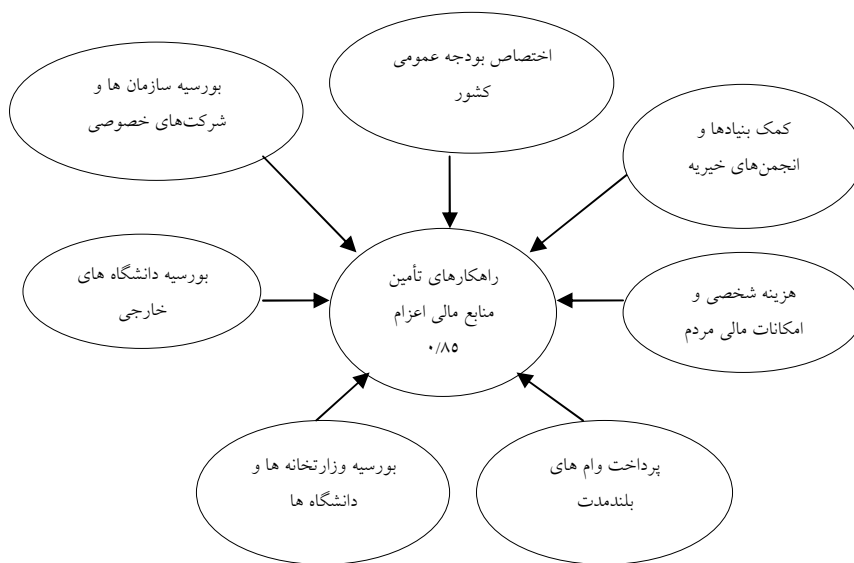
شکل فوق متغیرهای مولفه ضوابط اعزام دانشجو به خارج از کشور را نشان می دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۹۲ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می شود، می تواند به عنوان ضوابط اساسی در برنامه ریزی اعزام دانشجو به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

شکل ۴. متغیرهای مولفه معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل اعزام دانشجویان در چارچوب ادراکی

شکل فوق متغیرهای مولفه معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل اعزام دانشجویان به خارج از کشور را نشان می دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۸۰ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می شود، می تواند به عنوان معیارهای اساسی انتخاب محل تحصیل در برنامه ریزی اعزام دانشجویان به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

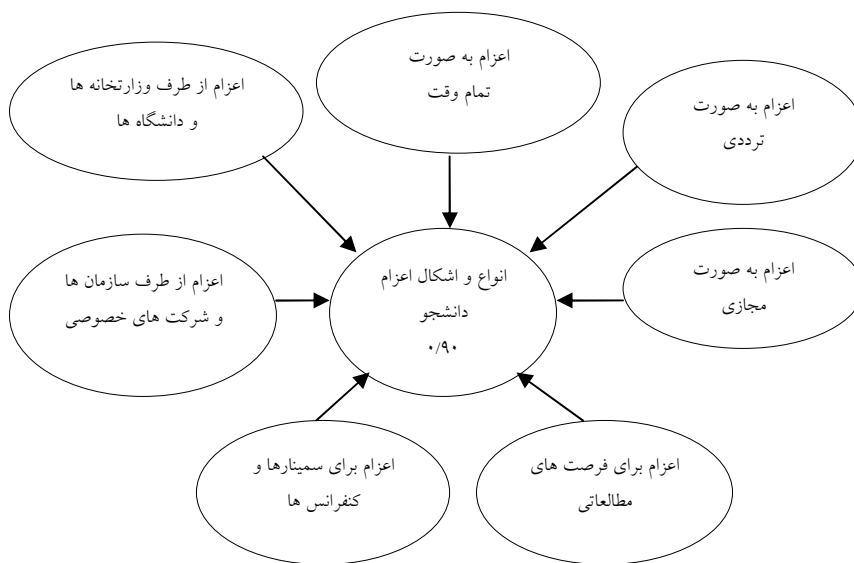
شکل ۵. متغیرهای مولفه راهکارهای تامین منابع مالی اعزام دانشجو در چارچوب ادراکی

شکل فوق متغیرهای مولفه راهکارهای تامین منابع مالی اعزام دانشجو به خارج از کشور را نشان می دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۸۵ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می شود، می تواند به عنوان راهکارهای اساسی تامین منابع مالی در برنامه ریزی اعزام دانشجو به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

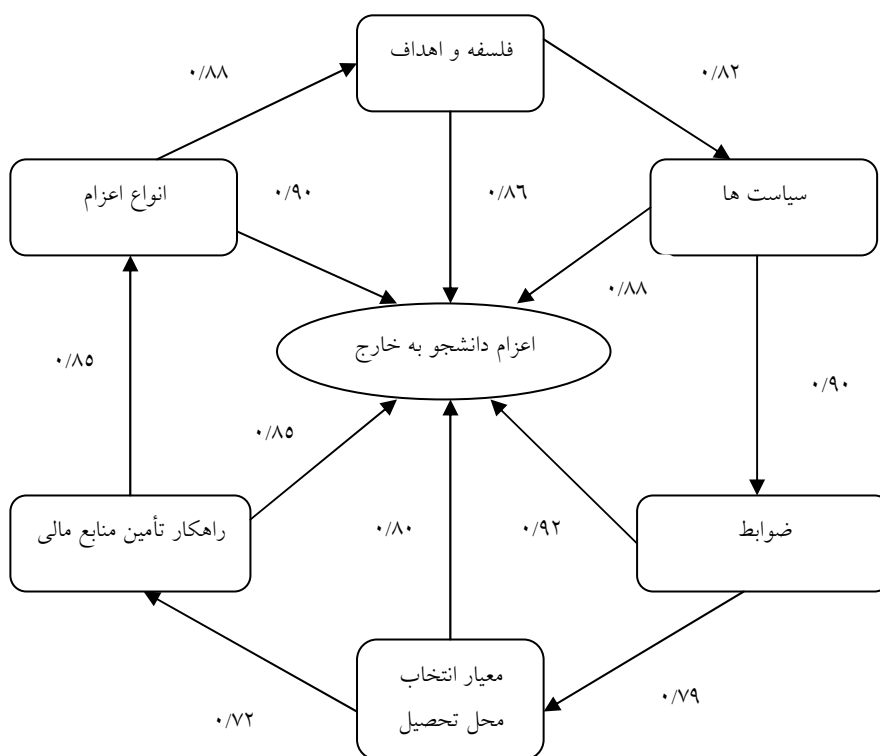

شکل ۶. متغیرهای مولفه انواع و اشکال اعزام دانشجویان به خارج در چارچوب ادراکی

شکل فوق متغیرهای مولفه انواع و اشکال اعزام دانشجویان به خارج از کشور را نشان می‌دهد. با توجه به این که به میزان ۰/۹۰ از واریانس یا درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می‌شود، می‌تواند به عنوان انواع و اشکال اعزام در برنامه ریزی اعزام دانشجویان به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

شکل ۷. چارچوب ادراکی پیشنهادی نهایی اعزام دانشجویان به خارج از کشور

با توجه به این که محقق در پی کشف رابطه بین خرده مولفه‌ها و مولفه کلی (ملاک اعزام دانشجویان به خارج) برای ارائه چارچوب ادراکی اعزام دانشجویان به خارج است، این شکل بیانگر آن است که بین مولفه‌ها با یکدیگر از همبستگی بسیار خوب و بالا برخوردار هستند. توضیح این که برای محاسبه میزان تبیین هر کدام از مولفه‌ها، ضریب تعیین محاسبه شده در مولفه فلسفه و اهداف نشان می‌دهد که به میزان ۰/۸۶ از درجه تناسب چارچوب پیشنهادی توسط این مولفه تبیین می‌شود. این میزان در سایر مولفه‌ها شامل: سیاست‌ها با ضریب ۰/۸۸، ضوابط با ضریب ۰/۹۲، معیار انتخاب محل تحصیل با ضریب ۰/۸۰، راهکارهای تأمین منابع مالی با ضریب ۰/۸۵ و انواع اعزام با ضریب ۰/۹۰ از درجه تناسب چارچوب پیشنهادی را تبیین

می کنند. بنابراین، می توان قضاوت کرد که این مولفه ها و خرده مولفه ها می تواند به عنوان شاخص های اساسی اعزام در برنامه ریزی اعزام دانشجو به خارج از کشور مورد استفاده قرار گیرد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج این تحقیق نشان می دهد که اهداف، سیاست ها و ملاک های اعزام دانشجو به خارج از کشور، با مرور روند تحولات از عصر مشروطیت تا کنون در حال تغییر بوده است. در قبل از انقلاب اسلامی اهداف اعزام دانشجو بیشتر برای تامین نیازهای انسانی دربار و سازمان های وابسته به دربار، مقاصد سیاسی و پیشرفت علوم نظامی بوده است؛ در حالی که، در بعد از انقلاب اسلامی، اهداف اعزام برای دستیابی به دانش فناوری جدید و تربیت نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز تغییر کرده است.

بنابر این، اهداف اساسی اعزام دانشجو به خارج از کشور باید به گونه ای باشد که؛ دانش و فناوری نوین جهانی را به داخل کشور انتقال دهد. نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی کشور را تامین کند، موجبات برقراری تعامل و تبادل اطلاعات دانشگاه های داخل با دانشگاه ها و مراکز علمی خارج از کشور را فراهم کند، امکان استفاده از تجهیزات تحقیقاتی نوین و منابع علمی دست اول دانشگاهی دیگرکشورها را فراهم نماید، دانشجویان اعزامی به خارج پس از بازگشت به کشور همچنان باید ارتباط علمی خود را با مراکز علمی خارج از کشور حفظ نمایند، پروژه های مشترک تحقیقاتی با دانشگاه های خارج از کشور انجام گیرد، کیفیت صلاحیت های علمی- پژوهشی اعضای هیات علمی دانشگاه های کشور را ارتقاء بخشد، با در اختیار گذاشتن تخصص و مهارت های ویژه به تحقق اهداف برنامه های توسعه کشور کمک نماید، برای خودکفایی در رشته های مختلف علمی مورد نیاز کشور تلاش گردد، مهارت های لازم برای پاسخ به نیازهای تخصصی و حرفه ای سازمان ها و صنایع کشور کسب شود و شرایط اجرای اصل آزادی در مبادلات علمی را فراهم کند. در سیاست های اعزام دانشجو به خارج در قبل از انقلاب اسلامی بیشتر افراد اعزامی دارای مدرک فوق دیپلم و دیپلم و حتی بدون مدرک متوسطه بوده که باعث تحمیل هزینه سنگین بر کشور

می شد، در حالی که، با گسترش مدارس عالی و دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی دولتی و غیر دولتی این امر قابل انجام بود. اکثر اعزام شدگان از فرزندان مقامات عالی رتبه نظامی و افراد وابسته به دربار و مقصد اعزام آنان نیز کشورهای استعماری فرانسه و انگلیس و آمریکا بوده است که باعث از بین رفتن عدالت اجتماعی و سرکوب شدن افراد مستعد و مستحق جامعه و فراهم شدن تحقق اهداف کشورهای استعماری در جامعه می شد.

بنابر این، سیاست های اساسی اعزام دانشجویان به خارج از کشور باید به گونه ای باشد که، اعزام دانشجویان باید برای تحصیل در دوره های دکتری تخصصی و فوق تخصصی و در موارد خاص برای دوره کارشناسی ارشد صورت پذیرد. اعزام دانشجویان برای تحصیل در دوره های تحقیقاتی کوتاه مدت که هم از نظر دوره زمانی و هزینه با صرفه است و هم از نظر بازدهی علمی و تعامل با مراکز علمی جهان موثر است، بیشتر مورد توجه باشد. اعزام دانشجویان به صورت تمام وقت اقدام گردد؛ چون به صورت ترددی چندان مورد تایید و نتیجه بخش نیست. با توجه به این که بودجه اعزام دانشجویان به خارج و تعداد افراد اعزامی محدود است، لذا اعزام شوندگان باید به افراد مستعد با عدم تمکن مالی و دانش آموختگان ممتاز و برخی از مریبان واجد شرایط دانشگاه ها و نخبگان اختصاص یابد تا به نحو شایسته ای اهداف اعزام را تحقق بخشند. کشور محل تحصیل دانشجویان اعزامی نباید انحصاری باشد؛ چون دانشگاه ها و مراکز علمی معتبر کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جهان هر کدام در رشته خاصی از دانش بشری سرآمد هستند که این مهم باید مورد توجه سیاست گذاران در تعیین اولویت کشور محل تحصیل برای اعزام دانشجویان به خارج از کشور باشد. ملاک های اعزام دانشجویان به خارج در قبل و بعد از انقلاب اسلامی تفاوت چندانی نداشته، ولی در بعد از انقلاب اسلامی علاوه بر موارد قبلی، اعتقاد به نظام جمهوری اسلامی و متاهل بودن نیز به ملاک های اعزام اضافه شده است. بنابر این، ملاک های اساسی اعزام دانشجویان به خارج از کشور باید به گونه ای باشد که؛ چون تعداد افراد اعزامی محدود است، برای حفظ شایستگی ها و حقوق افراد متقاضی اعزام باید در امتحان علمی ورودی و زبان خارجه، جهت اعزام نمره قبولی کسب کنند، رتبه اول و دوم دانش آموختگان دانشکده ها و مراکز آموزشی در اعزام اولویت داشته باشند، اعزام شوندگان دارای توانایی جسمی متناسب بارشته و الزامات حرفه ای آن باشند، درصدی از اعزام دانشجویان

باید از میان اعضای هیات علمی واجد شرایط دانشگاه ها باشد، رشته تحصیلی دانشجویان اعزامی باید مورد نیاز جامعه باشد، پیشرفت تحصیلی دانشجویان اعزامی باید به طور مداوم از طریق دفاتر سرپرستی مورد ارزیابی قرار گیرد، متاهل بودن دانشجویان اعزامی می تواند از انحراف اخلاقی آنان پیشگیری نماید، داشتن اعتقاد به نظام جمهوری اسلامی و اخذ تعهدات مناسب و مقتضی جهت بازگشت اعزام شوندگان پس از پایان تحصیل به کشور خود می تواند امنیت بیشتری را برای جامعه علمی کشور فراهم کند.

نتایج به دست آمده با نتایج تحقیقی که دانشیار در سال ۱۳۸۲ انجام داده است و به یافته‌هایی چون استفاده از دستاوردهای علمی و تحقیقاتی نوین در خارج از کشور، امکان ارائه مقاله در مجلات علمی و تخصصی خارج از کشور، فراهم نمودن شرایط رشد علمی، روش‌های بهینه تربیت نیروی انسانی متخصص، انتقال فناوری های جدید به داخل کشور، آشنایی با حداقل یک زبان خارجی و استفاده از منابع علمی جدید دنیا دست یافته است و در قسمت پیشینه پژوهشی نیز ذکر شده؛ همخوانی دارد. همچنین با نتایج تحقیقات گامز و همکاران (۲۰۰۳) در خصوص گرایش دانشجویان اعزامی به کشورهای غربی که عوامل شهرت موسسه و شاخص کیفیت بین المللی دانشگاه های غربی را موثر می داند (دیویس، ۲۰۰۵) همخوانی دارد. در مورد انتخاب محل تحصیل نیز با تئوری ساختاری گام بتا (۱۹۹۶) که معتقد است انتخاب کشور محل تحصیل افراد بیشتر تحت تاثیر موارد اجتماعی و فرهنگی و اخلاقی قرار می گیرد (گام بتا، ۱۹۹۶)، همخوانی دارد.

نتایج تحقیق در سوال دوم نشان می دهد که مولفه های اعزام دانشجویان به خارج در کشورهای منتخب، با بررسی ادبیات، مبانی نظری و مطالعات اکتشافی مولفه های اساسی اعزام دانشجویان به خارج از کشور شامل: افزایش خود آگاهی و کسب تجربیات جدید از جوامع مختلف، ایجاد تعامل بین المللی و کسب مهارت های زبانی در محیط واقعی، ایجاد چشم انداز مناسب شغلی در آینده، کشف راه های جدید برای حل مسایل، کسب مهارت های لازم برای رویارویی با چالش های اقتصادی جهان، کسب توانایی برای رقابت در جوامع دانش محور جهانی، بهسازی و توسعه نظام آموزشی و بهبود کیفیت منابع انسانی، اعتبار بخشی به تحصیلات عالی بین المللی، رشد و توسعه دانش ملی و بومی به کمک دانش کشورهای دیگر،

عنصر کلیدی در بین الملل سازی، ارتقای همکاری عقلانی در سطح بین المللی، تامین نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز دانشگاه ها می باشد. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات ویلیامز (۲۰۰۵) و هاپکینز (۱۹۹۹) همخوانی دارد.

پیشنهادها و توصیه های کاربردی

براساس نتایج پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

- پیشنهاد می شود نهادهای سیاست گذاری در سطح کلان آموزش عالی کشور (مجلس شورای اسلامی، وزارت علوم و تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و شورای عالی انقلاب فرهنگی) با استفاده از یافته های تحقیق در زمینه شاخص های داخلی و کشورهای منتخب در اعزام دانشجویان به خارج، تمهیدات لازم برای حمایت و اجرای صحیح اعزام دانشجویان به خارج از کشور پیش بینی و فراهم کنند.

- پیشنهاد می شود دانشگاه ها در برنامه های توسعه بلندمدت و استراتژیک خود، اعزام دانشجویان به خارج را چه برای ادامه تحصیل چه برای فرصت های مطالعاتی به عنوان یک محور اساسی مد نظر قرار دهند.

- توصیه می شود که کمیته ای در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای ارزیابی اهداف، سیاست ها، ضوابط، معیارهای انتخاب کشور محل تحصیل، راهکارهای تامین منابع مالی و انواع و اشکال اعزام دانشجویان به خارج از کشور تشکیل شود و این موضوع را در برنامه پنجم توسعه پیش بینی کنند.

منابع

- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۲). زمینه های فرهنگی عدم مراجعت بعضی از دانشجویان بورسیه. نشریه نمود.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۱). تحلیل اعطای بورس تحصیلی دکتری خارج از کشور. نشریه نمود. شماره ۴.

- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۳). تعداد اعزام دانشجویان به خارج. نشریه نمود. شماره ۱۲.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۴). اشتیاق دانشجویان چینی به تحصیل در خارج. نشریه نمود. شماره ۶.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۴). اعزام دانشجویان به خارج در کره جنوبی. نشریه نمود. شماره ۱۳.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۲). تعداد اعزام دانشجویان به خارج در سال ۱۳۸۲. نشریه نمود. شماره ۹.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۳). گزارش عملکرد سال ۱۳۸۳ در اعزام دانشجویان. نشریه نمود.
- اداره کل بورس و امور دانشجویان خارج (۱۳۸۴). گزارش عملکرد سال ۱۳۸۳ در اعزام دانشجویان. نشریه نمود.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۰). ارزشیابی آموزشی، تهران: انتشارات سمت.
- جاسبی، عبدالله. (۱۳۸۵). بورسیه دانشجویان نوعی تعامل با دانشگاه های معتبر جهان است. نشریه فرهیختگان، ص ۱۴۰.
- حاضری، علی محمد. (۱۳۷۲). روند اعزام دانشجویان در ایران. تهران: انتشارات سمت.
- حسینی، سید محمود. (۱۳۷۶). راهبردها و روش های ارتقا و توسعه قابلیت ها و مهارت های اعضای هیات علمی. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- حسینی نسب، داود. (۱۳۷۰). شاخص های آموزش عالی. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی.
- دفتر مطالعات امور دانشجویی (۱۳۴۹). آمار دانشجویان اعزام به خارج در سال ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸.
- دفتر مطالعات امور دانشجویی (۱۳۵۲). آمار دانشجویان اعزام به خارج در سال ۱۳۵۱.

- دفتر مطالعات و آموزش نیروی انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۸۶). آیین تدبیر و تلاش، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- دوگانی، محمدحسن. (۱۳۸۵). پیشگیری دانشگاه آزاد اسلامی در کاهش مهاجرت نخبگان. نشریه فرهیختگان. ص ۳۳.
- رستمی، عباسعلی. (۱۳۸۵). نقش اقتصادی دانشگاه آزاد اسلامی در کاهش اعزام دانشجوی. نشریه فرهیختگان. صفحه ۱۴.
- سرمد، غلامعلی. (۱۳۷۲). اعزام محصل به خارج از کشور در دوره قاجاریه. تهران: انتشارات بنیاد.
- شریعت، بهاءالدین. (۱۳۸۲). مجموعه مقررات استخدامی هیأت علمی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی کشور. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- شریعتی، عفت. (اردیبهشت ۱۳۸۵). نقش اقتصادی در دانشگاه آزاد در کاهش اعزام دانشجوی. نشریه فرهیختگان. صفحه ۲۲.
- صدیق، عیسی. (۱۳۵۴). تاریخ فرهنگ ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- عباسپور، علی. (۱۳۸۵). دانشگاه آزاد اسلامی راهکاری برای کاهش مهاجرت نخبگان کشور به خارج. نشریه فرهیختگان.
- فراستخواه، مقصود. (۱۳۷۹) بررسی مراحل تحول دانشگاه در ایران. تهران: موسسه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی.
- فرشتیان، حسین. (۱۳۷۶). جایگاه اعزام دانشجویان به خارج از کشور، دانشگاه اسلامی، شماره اول، ص ۶۰-۵۵.
- قارون، معصومه. (۱۳۷۳). تحلیلی بر تحولات نظام پرداخت حقوق و مزایای هیئت علمی. موسسه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی.
- قلی پور، رحمت الله؛ صالح، فروغ. (۱۳۸۲). بررسی مهم ترین چالش های اعزام دانشجوی به خارج. مرکز پژوهش های مجلس.
- گزارش ملی آموزش عالی ایران (۱۳۸۰) موسسه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی.

- گزارش وضعیت علمی اعضای هیئت علمی (۱۳۶۷) موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی گروه علوم اجتماعی.
- مجدعاملی، محمد. (۱۳۷۸). نقش دانشگاه آزاد اسلامی در پیشگیری از غرب زدگی نسل جوان. اولین اجلاس بررسی عملکرد خدمات دانشگاه آزاد اسلامی، ص ۱۲۶-۱۲۴.
- محبوبی اردکانی، محمدحسین. (۱۳۵۴). تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محبی نیا، جهان بخش. (اردیبهشت ۱۳۸۵). شهریه دانشگاه آزاد اسلامی در مقایسه با بودجه دانشگاه دولتی. نشریه فرهیختگان، ص ۳۴.
- نوابی، عبدالحسین؛ ملک زاده، الهام. (۱۳۸۲). دانشجویان ایرانی در اروپا. تهران: انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی.
- Becker, G.S. (1975), "Human Capital: A theoretical and Empirical Analysis with special Reference to Education", New York special Bureau of Economic Research, Columbia university press New York. NY.
- Centra J.A. (1979). Determining Faculty Effectiveness. San Francisco : Jossey – Bass publishers .
- Daveys , G. (2005), " Chinese students motivations for studying abroad", international journal of private education. No 2, pp. 16-21
- Felix. Maring , steve. Garter, (2007) " motivations for studying abroad". International Journal of Educational Management. Vol. 21, No.6
- Fisher, J. (2004) . "studying abroad". National petroleum News.
- Foskett, N. and Hemsley- Brown, J. (2001), choosing future: young people Decision Making in Education, Training and career Markets, Routledge Falmer, London.
- Francis. J. B. (1975) . How get there Form here ? program design for faculty development. Journal of Higher Education. No .64. November / December. 791-32

- Freedem. M. and N. Sanford .(1979) the Faculty member yesterday and today. Facilitaiting Faculty Development. Edited by M. Freedem. San Francisco: Jossey – Bass .
- Gaff. J.G (1975) Toward Faculty Reneval:Advanced in Faculty. Instructional And Organizational Development. San Francisco: Josses- Bass. 1375
- Gambetta, D. (1996), Were they pushedor Did they jumb? Individual Decision Mechanisms in Education, westview press, Boulder.
- Hodkinson, p., sparkes, A. and Hodkinson, H. (1996), Triumphs and Tears of Young people: Markets and the Transition from school to work, David Fulton, London.
- kNIGHT, J.,2004,” New rationales driving internationalization” International Higher Education, num.34.
- Marguerite J. Dennis, (2007), Enrollment and international programs.
- OECD, 2004, Internationalization and trade in higher Education: opportunities and challenges , OECD, Paris.
- OECD, (2006), Education at aglance : OECD Indicators 2006
- RAMA, C.,2003,” Education transnational: tercer shock education superioren America latinal” , Cruzando fronteras, nuevos desafios para la education superior. Santiago chile, consejo superior Education, Santiago Chile.
- Randi. Kimand, susan. Gldstein. (2005).”ntercultural Attitudes Predict Favorable study abroad Expectations of u.s. College students”. Journal of studies in international Education.
- Steve B. and A. Joiner, 2004, “participation in tertiary study abroad Management, Volume 18 , Number 5.
- Theodore,p. (2004, Apr).” Foreign university graduates in the Greek Labour market”. International Journal of finance and Economics.
- UNESCO, (2007), Singal your interest in malaysia forum 2007
- Vijender. Sharma, (2006), "Higher Education in India and GATS: A Disastrous proposal, No. 44
- Wylie, N. R. and John, W. Fuller. (1985) Enhancing Faculty Vitality through collaborating among colleges. In Baldwin. G. r (ED) incentive for Faculty vitality. New directions for higher education. No. 51 San Francisco: Jossey – Bass. September. 1985
- Yoko. Tsuruta, (2003), the Daiwa Anglo-Japanese, Foundation.